

Cikáni jdou 20. stoletím

9.11.2008 ct24.cz str. 0 Historie.cs
ČT24

Příběh Romů v Evropě se započal před dávnými staletími a jeho vývoj, peripetie i současná podoba je zvláštním svědectvím o jedné menšině. Postavení Romů prošlo dramatickými zvraty od tolerance přes pokusy o jejich vyhubení ke snaze o jejich asimilaci. Jediná podobná snaha však nikdy neuspěla dokonale a Romové do dnešních dnů často zůstávají na okraji společnosti jako v minulých staletích. O Romech v moderních dějinách i romském problému současnosti hovořili Jana Horváthová (JH) ředitelka Muzea romské kultury v Brně a **historička Nina Pavelčíková (NP) z Ostravské univerzity**. V pokračování magazínu Historie.cs z 30. října je přivítal Vladimír Kučera.

Kdy vznikla cikánská, respektive romská vlajka? JH: Můžeme říct, kdy se Romové shodli na tom, že to bude jejich vlajka. Bylo to na prvním kongresu Světové romské unie v roce 1971. Kongres probíhal u Londýna, kde se Romové dohodli nejen na vlajce, ale také na společné hymně a pojmenování Romové, preferují před názvem Cikáni.

Romové přišli z Indie. Vědí to vůbec o sobě? NP: Dnes už si to uvědomuje většina z nich, i když záleží samozřejmě na stupni vzdělání a na tom, jakou možnost seznámit se s dávnou historií měli.

Jak vůbec přišli Romové do Čech? NP: Byla to asi dlouhá cesta. Museli minimálně přejít přes Persii, kde nejspíše nějakou delší dobu zůstali. Někdy v 11. nebo 12. století pak pokračovali přes Balkán, Řecko, zejména Peloponnésos. Tam jsou doložené první historické zmínky, například ve zprávách kupců. Například Fraser dokládá několik přímořských osad. Jsou tam dokonce i rytiny, na kterých jsou znázorněny stany i domky, čili zřejmě i pár usedlých Romů. Je to jihozápadní část Peloponésu.

Jak byli přijímáni Romové, když přišli poprvé do českých a moravských krajů? JH: Zpočátku patrně vcelku pozitivně nebo s jakousi blahosklonnou tolerancí. Romové se totiž sami už tehdy snažili být diplomaté a přicházeli s křesťansky laděnou bájí, která má několik různých variant. Vystupovali v rolích poutníků, kteří se kají z některých svých hříchů. V té době, v 15. století, kdy začíná větší migrace Romů střední Evropou, byl fenomén křesťanských poutí velmi rozvinut. Lidé byli zvyklí poutníkům dávat milodary, protože se tím sami očišťovali z určitých hříchů. Takže v tomto systému poutí Romové svým kočovným způsobem života na určitou dobu zapadli a byli na svých cestách obdarováni almužnami. To platilo ovšem jen do určité doby, než veřejnost zjistila, že je to všechno trošku jinak, než Romové předestírali.

Hovoří historik Ctibor Nečas (přepis doplňujícího rozhovoru): Zpočátku kočovali všichni. Při kočování nabízeli některé svoje profese - řemeslné dovednosti - Romové byli kováři, kotláři, korytáři, košíkáři apod. Nebo nabízeli svoje obchodní znalosti. Obchodovali s koňmi nebo jako kramáři přicházeli na jednotlivé trhy. Tam se vždycky chvilku zdrželi a pokračovali ve svých cestách dál. Také kočovali jako hudebníci, zpěváci nebo nabízeli jinou zábavnou činnost. Ovšem tyto profese jim nestačily zajistit obživu, takže je doplňovali nelegální činnostmi - žebrotou, krádežemi, případně prostitucí apod.

JH: Uvědomme si, že Romové přicházeli z naprosto jiné kulturní oblasti, kterou Orient určitě byl. To se projevovalo už v jejich oděvu, který byl naprosto poznamenán orientální módou a byl nezvyklý. Hovořili také jiným jazykem, který byl lidem nesrozumitelný. Vypadali jinak, byli tmaví. Dobové prameny zmiňují, že jejich vzhled neměl nic společného s evropskou módou ani s evropskou estetikou a vkusem. Evropanům byli svým vzezřením odpudiví. Další věc je, že provozovali pro tehdejší křesťany a zejména církevní představitele velmi nebezpečnou magii. Ať už to byla magie léčivá, bílá nebo černá. Takže i když Romové proklamovali, že jsou věřící a praktikující křesťané, magie upozorňovala na to, že to bude asi jinak. Ostatně církevní představitelé už v Byzanci varovali před těmito lidmi, kteří vykládají budoucnost a osud, jako před lidmi satanskými. Další věcí byl parazitismus, který býval součástí pohybu romských skupin Evropou. Důvody, proč Romové nestačili se svými řemesly a proč se museli přizívat tím, že občas nahrabali na poli brambory nebo zmizely slepice, jsou složitější problém. Ale je tady ještě jeden důležitý bod: Romové byli v 15. století spojováni s největším nebezpečím, které Evropa vedle morové rány měla, a to byli Turci. Romové byli označeni buď přímo

za národ turecký nebo za špehy ve službách Turků. To bylo opravdu velmi nebezpečné nařčení, které se pochopitelně nikdy nepotvrdilo.

NP: Pro Romy bylo opravdu velmi obtížné se v Evropě sociálně etablovat, protože odešli z jinak sociálně strukturované společnosti, z Indie. Tam má každá kasta svoje zaměstnání, svůj způsob obživy a ostatním kastám slouží tím, že vyrábí třeba kovové nástroje nebo se zabývá jiným řemeslem.

JH: V 15. století, kdy Romové přicházejí do střední Evropy, je střední a západní Evropa na rozdíl od Balkánu už relativně vyspělá po stránce rozvoje řemesel. V té době se také velmi dobře konstituují cechy, které brání cizí konkurenci. Romská skupina čítala přitom tehdy 100 až 300 lidí. Byla to rodová, monoprofesní skupina. Takže všichni dospělí muži provozovali jediné řemeslo. Pokud byli všichni třeba kováři, bylo pro ně velmi těžké uživit se na jednom místě. Museli proto mít určitý "úživný areál". Pohybovat se však museli i proto, že místní cechy by jim stejně neumožnily, aby někde zakotvila takto velká skupina kovářů a vzala práci všem místním.

NP: Potom čím dál častěji přicházely snahy o represí. Začínaly vyháněním Romů z jednotlivých zemí Evropy a pokračovaly daleko horšími represivními opatřeními - vydáváním různých protiromských nařízení, speciálních trestů, kterými byli Romové pronásledováni.

Pokud vím, tak v některých zemích a v některých obdobích byli Romové lovnou zvěří. Když někdo zabil Roma, nebylo to, jako kdyby zabil člověka. JH: Dá se říct, že 250 let, od počátku 16. století do poloviny 18. století, byli Romové v celé křesťanské Evropě prakticky ilegálně. Ale je také pravda, že místní obyvatelstvo bývalo milosrdné a Romům i přes zákazy pomáhalo. Z toho důvodu se mandáty stále opakovaly a zpříšňovaly. Také proto byla vyřčena hypotéza, že kdyby se tato nařízení uplatnila opravdu důsledně, během několika měsíců by Romové byli v této části Evropy vyhubeni.

NP: Přesto se už v 17. a 18. století setkáváme se zvláštním institutem takzvaných tolerovaných Romů, které nepronásledovali právě proto, že vyráběli nástroje, které byly potřebné zejména pro zemědělství. Například na jižní Moravě je známo, že Romové vyráběli vynikající řetězy nebo náčiní pro vinaře. Dokonce i šlechtici přijímali jednotlivé romské rodiny. Byli to například Danielové koncem 17. století na kounicovském uherskobrodském panství. Ty přímo vyzval majitel panství, aby se přestěhovali na uherskobrodské panství. Moc konkrétních zpráv bohužel o jejich příchodu nemáme. Víme, že například v okolí Uherského Brodu nebo v Kunovicích se několik rodů opravdu docela dobře etablovalo. Takže tam pokračoval jejich vývoj, ovšem s určitými podmínkami: Nesměli používat romštinu, museli se oblékat jako příslušníci majoritního obyvatelstva, a pokud přišly další rodiny, měli je udat.

Hovoří historik Ctibor Nečas (přepis doplňujícího rozhovoru): Za Rakouska-Uherska se k Romům státní aparát (četnictvo, policie) choval diferencovaně. Ti, kteří se toulali, byli pro společnost nepřijatelní. Takže bylo vydáno známé nařízení vídeňského ministerstva vnitra z roku 1888, které bylo zaměřeno proti potulným cikánům. Nikoli tedy proti těm, kteří se začínali usazovat a kteří se pokoušeli integrovat do společnosti.

NP: Trochu odlišná situace byla třeba v Uhrách. Tam byl koncem 19. století pořízen soupis romských rodin. Zjistilo se, že velká část Romů se skutečně zabývá hudebními produkcemi nebo konkrétními řemesly. Byli tam zaznamenáni i takzvaní asociálové. V Uhrách se vytvořila velmi zvláštní situace. Osady, které dokonce známe ještě dnes, se tam podle posledních výzkumů slovenských badatelů objevovaly před čtyřmi, dokonce pěti stoletími. Potvrzují to dávná svědectví o tom, že se Romové usazovali na okraji majoritních vesnic. Je to třeba Spiš, východní Slovensko, ale i jiné oblasti, třeba jižního Slovenska. Tolerance tam byla prostě větší. U východního Slovenska je navíc velmi zajímavá velmi dobrá spolupráce mezi Židy a Romy. Například o šábesu si židovské rodiny nechávaly topit a připravovat jídlo (protože se nesmějí ničeho dotknout) od romských žen. Romské ženy také pomáhaly v židovských rodinách. Podobných svědectví je poměrně hodně.

JH: Romové vzpomínají, že před válkou žili v symbióze s majoritou. Přesto byly romské osady v určité vzdálenosti od neromských obcí. Obyvatelé přitom využívali Romy naprosto běžně k nádenické práci. Ale byl tam určitý odstup, vždy viděli Romy jako něco nižšího. Tykání Romům bylo naprosto běžné atd. Kdežto Židé přistupovali k Romům s jakousi větší noblesou. Asi to sami jako menšina, která vždy byla na okraji společnosti, dokázali pochopit. Sami Romové dodnes vzpomínají, že kontakt s Židy byl na jiné úrovni.

Přišel rok 1918. Zatímco majoritní společnost vzpomíná na první republiku jako na demokratický vývoj a dokonce celá Evropa uznává, že v Československu byla tehdy demokracie na vysoké úrovni, Romové na první republiku tak nevzpomínají?

JH: První republika byla demokracií evropského typu a jsme všichni hrdí na tento stát. Ve vztahu k Romům ale vydala v roce 1927 známý zákon o potulných cikánech, který měli i z dnešního pohledu jasně diskriminující prvky ve vztahu k Romům.

Hovoří historik Ctibor Nečas (přepis doplňujícího rozhovoru): Byl to zákon proti potulným cikánům. Cikáni byli psáni s malým počátečním písmenem. A to nejen proto, že potulní cikáni nebyli košer, ale i z toho důvodu, že za potulné cikány byli bráni i necikáni, to znamená ti, kteří nebyli etničtí Cikáni.

JH: Tento zákon, podobně jako v roce 1926 bavorský zákon v Německu, měl spíše majoritní společnost před touto skupinou jakýmsi způsobem chránit. Zákon nechtěl v žádném případě likvidovat kočování. Ostatně před schválením zákona byla v parlamentu velmi živá debata, kde bylo jasně řečeno, že pro likvidaci kočování není dost vhodného místa k usazení cikánů. Tento zákon měl tedy spíš dostat kočování cikánů pod úřední a policejní kontrolu.

Ovšem nebylo poněkud naivní žádat od kočovných Romů, aby si 14 dní před vypršením ročního povolení ke kočování přišli na úřad, když byli většinou ngramotní. Navíc mentalita Romů není "na zítřek", ale je spíš obrácena do minulosti a dnešního dne? NP: Zdůraznila bych rozdíl Slovensko, Čechy, Morava, protože představa, že tehdy všichni naši Romové kočovali, je naprosto mylná. Naprostá většina Romů na Slovensku byla usazena. Na jižní Moravě byla celá řada romských osad. Používá se termín řemeslné kočování. Je trochu něco jiného, když řemeslník hledá místo odbytu svých výrobků, než pravidelný pohyb po akčním radiu.

JH: Romové žijící v osadách nebyli považováni za příslušníky obcí. Obce se bránily tomu, aby je přijaly do svého domovského svazku. Takže například moje rodina, která má kořeny v cikánské osadě v Hraničkách, dlouho bojovala o přiznání domovského práva, které většině z nich přiznáno nebylo. S tím souviselo i to, že všichni obyvatelé těchto táborů museli dostávat cikánské legitimace - byli považováni za bezdomovce a měli cikánské legitimace.

Asi nejsmutnější chvíle pro Romy byly druhá republika, okupace a romský holocaust? JH: Ve zkratce můžeme říct, že prvorepubliková politika spojená se zákonem o potulných cikánech velmi plynule přecházela do doby druhé republiky i protektorátu. Tehdy se stále postupovalo podle zákona o potulných cikánech. Jen doba nazrávala tomu, aby se zpříšňovalo, radikalizovalo. Byly velmi slyšet hlasy po tom, že dosavadní zákon o potulných cikánech je nedostatečný a že je potřeba mnohem radikálnějšího a přísnějšího řešení. Proto když vznikl v roce 1939 Protektorát Čechy a Morava, přebíraly postupně protektorátní úřady všechna proticikánská nařízení z Německa, a to v doslovném znění. Veřejnost si toho však ani moc nebyla schopna všimnout, protože to byl jednolitý proces, který začal už za první republiky. Za druhé republiky došlo ke schválení nařízení o kárných pracovních táborech pro osoby práce štítící se a žijící cikánským způsobem. A tyto tábory byly otevřeny za protektorátu v roce 1940.

Hovoří historik Ctibor Nečas (přepis doplňujícího rozhovoru): Kárné pracovní tábory byly pro asociály. Nebyli tam ovšem jen Cikáni nebo Romové. Naopak, ti představovali nepatrné procento, asi 10 %. Ostatní byli všechno necikáni, kteří se tam dostali proto, že nepracovali, hráli hazardní hry, neměli trvalé bydliště atd.

Přepis úryvku z dokumentárního filmu Z (režie Marie Fulková, 1994): V červnu 1942 nařídilo ministerstvo vnitra soupis všech Cikánů a cikánských míšenců. Velká část podchycených osob byla v srpnu téhož roku poslána do cikánských táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. S konečnou platností vyřešil cikánskou otázku Himmler rozkazem ze 16. prosince 1942, kterým přikazuje soustředit Cikány a cikánské míšence z říše a okupovaných území do cikánského tábora v Osvětimi.

JH: Od léta 1942 u nás došlo k rasistickému zlomu a demaskování původní politiky vůči asociálům. Bylo zřejmé, že postup je namířen výhradně proti rasovým Cikánům. Byly otevřeny cikánské rodinné tábory. Od této doby zde byly vězněny celé romské rodiny včetně dětí a nemocných lidí. Právě v této

době se naprosto katastrofálním způsobem zhoršily životní podmínky. Romové začali velmi rychle umírat na nakažlivé nemoci. Také byla nesmírným způsobem překročena kapacita táborů. Původně byla kolem 200 až 300 osob, ale v době cikánských táborů byla zvýšena až na 1000 osob. Takže podmínky byly naprosto nepředstavitelné. A kolik Romů prošlo těmito tábory? V Letech 1.309 a v Hodoníně 1.396 romských mužů, žen a dětí.

Přepis úryvku z dokumentárního filmu To jsou těžké vzpomínky (režie Monika Rychlíková, 2003): Hovoří bývalá vězeňkyně cikánského tábora v Hodoníně: Odvezli nás k nákladním vlakům, k prasečákům. Kolik se vešlo do vagonu, tolik do něj naházeli lidí. Jeli jsme až do Kunštátu u Hodonína, kde nás potom vyndali. Staré lidé a matky s malinkými dětmi odváželi do Hodonína nákladními auty, protože by tam bývali nedošli ani do noci. A my jako děvčata a kluci jsme nastoupili do trojstupu a museli jsme jít pěšky. Jak jsme tam přišli, hned každého ostříhali dohola.

Hovoří historik Ctibor Nečas (přepis doplňujícího rozhovoru): V roce 1995 za mnou byla paní Dinah Gottliebová, která ve svých 20 letech malovala portréty Cikánů z cikánského tábora v Auschwitz-Birkenau pro Josefa Mengeleho. Ten tehdy připravoval antropologickou studii a potřeboval vybrané typy Cikánů, které mu právě Dinah měla malovat. Dinah mi vyprávěla o situaci v cikánském táboře. Když jsem se jí však zeptal na její první dojmy, rozplakala se a řekla, že o tom nemůže mluvit, ale že mi to namaluje. Po dvou letech mi poslala perokresbu. Je to výjev z cikánského tábora, kde babička hlídala vnučku. Ta neustále utíkala, takže si ji babička přivázala provázkem k palandě.

Kolik Romů bylo před protektorátem v Čechách, na Moravě a na Slovensku? JH: Tato čísla nejsou moc přesná. Přesnější údaje jsou z protektorátu, kdy se na evidenci rasových Cikánů velmi dbalo. Při soupisu v srpnu 1942 bylo v protektorátu napočteno kolem 6.500 Cikánů a cikánských míšenců bez ohledu na způsob života. Z těchto Romů se z koncentračních táborů po válce vrátilo 583 Romů. Můžeme proto říct, že bylo vyraženo víc než 90 % našich původních, historických Romů.

NP: Z poválečných hlášení je zřejmé, že několik desítek lidí se zachránilo zejména na pomezí jižní Moravy a Slovenska. Na Slovensku neplatily vyhlazovací zákony pro Romy. Byla tam samozřejmě celá řada proticikánských zákonů, namířených například proti kočovníkům. Bylo tam mnoho zákazů jako například vstupu do měst, jakéhokoli svobodného pohybu. Ovšem vůbec nejhorší pro slovenské Romy bylo, že je Hlinkovy gardy vyháněly z původních osad. V zákoně bylo doslova zmíněno, že se nesmí cikánské tábory vyskytovat u vicinálních cest. Tedy u důležitých míst transportu. Vyháněli je do lesů, kde byly mnohem horší podmínky pro přežití. Nebyl tam dostatek pitné vody, museli si tam vlastně osadu vybudovat úplně znovu. Nicméně vyhlazovací tábory to nebyly. A to asi proto, že z Romů nebyl žádný majetkový užitek.

Říkali jsme, že většina Romů zahynula ve vyhlazovacích táborech, dost jich ale zemřelo i v Letech a v Hodoníně, pokud vím? JH: Ano. Tam právě bohužel jako první zahynuli ti nejslabší, čili děti a staří a nemocní lidé. A pak hned v zimních měsících přelomu roku 1942 a 1943 naprosto shodně v obou táborech kvůli strašným podmínkám vznikla epidemie tyfu, která začala lidi kosit. Přímo v Letech pak zemřelo 326 a v Hodoníně 207 Romů. To znamená každý třetí a každý pátý. Proto byly potom otevřeny šachtové hroby za tábory, protože v první fázi se pohřbívalo na obecním hřbitově v sousedních obcích.

Přepis úryvku z dokumentárního filmu To jsou těžké vzpomínky (režie Monika Rychlíková, 2003): Hovoří bývalá vězeňkyně cikánského tábora v Hodoníně: V noci přišli, zabouchali, když někde na bloku někdo zemřel. Dva byli určeni k tomu, aby mrtvoly odnášeli a já jsem s nimi musela jít do márnice. Odemknout, zase to zamknout, světlo nikde žádné. V márnici byly jen dřevěné kozlíky a na nich prkna. Na tom museli mrtvolu svléknout donaha, zabalit do černého papíru a natříkrát svázat. Potom se mrtví nosili za lágř, kde byl společný hrob. Tam tělo vždy hodili do jámy a posypali chlorovým vápnem. Bylo to trochu zaházené hlínou. Když přišel další, tak ho položili vedle něho a dělaly se takové řady. Kdybyste přišel na to místo, uvidíte akorát rovnou zem. Nevypadá to jako hrob, kdo to neví.

Jak vnímám, co Lety a Hodonín pro Romy znamenají, opravdu by mne zajímalo, co by většinová společnost říkala tomu, kdyby třeba na katastru statku Horákových v Lidicích nebo Malé pevnosti v Terezíně byl prasečák. Dobře, válka skončila, Romové se vrátili do Čech. Váš rod byl jedním z těch 583? JH: Nedá se říct rod, ale pouze můj dědeček, protože jeho sourozenci i otec zahynuli v Osvětimi. On sám se zachránil útekem na Slovensko.

Hovoří historik Ctibor Nečas (přepis doplňujícího rozhovoru): Po válce sem začaly proudit migranti z východu, většinou ze Slovenska, respektive téměř všichni ze Slovenska. Migračních vln sem přišlo několik a počet Romů v českých zemích začal velmi rychle narůstat.

Přišel komunistický režim. Mnozí Romové na něj vzpomínají dodnes jako na režim, kdy se jim žilo nejlépe. Jak s nimi tento režim zacházel? NP: Hlavní zásadou komunistického režimu bylo, dát Romům práci, slušně je ubytovat, vzdělat je a poskytnout jim všechny vymoženosti socialistické společnosti. Výsledkem mělo být, že se z nich rázem stanou nadšení budovatelé komunismu. Z toho vycházel komunistický režim v podstatě už v roce 1948. Navíc u nás existovaly velké iluze o postavení Romů v Sovětském svazu. Sovětský svaz byl snad jedinou zemí na světě, která už na konci 20. let uznala Romy jako národnostní menšinu. Sovětské úřady Romům původně povolily vlastní literaturu v romském jazyce, kulturu, divadlo atd. Předpokládali totiž, že Romové budou například hromadně vstupovat do kolchozů, založí vlastní kolchozy. Samozřejmě se potom velmi rychle zjistilo, že to tak jednoduché nebude. Zajímavé ale je, že v 50. letech, kdy byl jakýkoli osobní styk se sovětským režimem téměř nemožný, u nás tyto iluze přetrvávaly. V Sovětském svazu přitom v té době už byla situace úplně jiná a s Romy se zacházelo jako se všemi ostatními národnostními menšinami. U nás naopak pořád ještě přežíval dojem, že je třeba podporovat romský jazyk, že Rom je také soudruh a budoucí nadšený budovatel. Asimilační politika potom nenastoupila okamžitě. V první etapě se docela vážně uvažovalo, že by bylo možné podporovat vznik spisovného romského jazyka, podporovat romskou kulturu. Ještě v roce 1953 se sešel Svaz spisovatelů se zástupci romských komunit a zvažovali, že by dokonce vzniklo třeba při Ideologickém ústavu Akademie věd oddělení, které by se zabývalo romštinou apod. Také třeba z Ostravy přišel velmi zajímavý návrh vytvořit na Osoblažsku, které bylo úplně vyčlizené po vystěhování Němců, romskou komunitu, která si bude sama spravovat své věci. Měl to být jakýsi vzor pro všechny ostatní Romy. Také bych zdůraznila ještě období po celou první polovinu 50. let, kdy u nás vzniklo několik romských tříd a škol, které ještě nebyly zvláštní. Romština se tam sice neučila, ale to bylo asi hlavně proto, že ji neměl kdo učit - romštinu u nás znalo málo lidí a mezi Romy zdaleka nebylo tolik vzdělaných lidí, kteří by mohli učit romsky. Přesto to byla snaha vyjit vstříc mentalitě romských dětí, snaha nějak je připravit na přestup mezi majoritní děti. Takže pokusy tu bezesporu byly. Jenže koncem 50. let je zamítlo ministerstvo školství s tím, že to je vlastně diskriminace, protože Romové se připravují na školu nějakým jiným způsobem. A v té době začala jiná forma diskriminace - podpora přerazování romských dětí do zvláštních škol.

Jak začala probíhat asimilace? Víme, že už v roce 1957 Romům spálili vozy a s kočováním byl konec. JH: Je to vlastně rok 1958. Tehdy ÚV-KSČ rozhodlo po delším váhání o asimilaci řízené státem. Došlo k vyhlášení zákona o trvalém usídlení kočujících osob, který se začal realizovat v únoru 1959. Bylo to v průběhu 3. až 6. února a jeho realizace probíhala jako policejní razie. Došlo k tomu, že byla odřezávána kola maringotek, koně z vozů odváděni na popravu nebo do prodeje. Romové pak museli zůstat na místě, kde je zachytil soupis. Průběh realizace zákona určitě neměl dobrý vliv na další vývoj Romů. Někdy se dokonce uvádí, že to může být jeden z kriminogenních faktorů. A to zejména u olašských Romů, kteří byli po staletí zvyklí pouze na kočovný způsob života.

NP: Tento zákon postihl obrovské množství usedlých Romů. Mám svědectví třeba z Vítkovska o tom, že tam byli zařazeni do soupisu mezi kočovníky lidé, kteří byli prokazatelně usazeni ve Vítkově od roku 1951 a měli tam stálé zaměstnání. Ale protože místní úředník je neměl rád, zapsal je do soupisu. Pak následovaly dlouhé měsíce, dokonce roky, kdy romské rodiny žádaly, aby byly vyňaty ze soupisu. Potom ale často byli vyňati ti, kteří předtím kočovali, a mnohým, kterým se kočování vůbec nedalo prokázat, naopak nepovolili, aby se přestěhovali třeba na Slovensko. Způsobilo to také strašný zmatek v evidenci romského obyvatelstva.

V čem se ještě projevoval pokus o asimilaci Romů? JH: Po tomto zákonu následovaly další kroky cílené na asimilaci, které měly ještě dalekosáhlejší následky. Útočily totiž na duchovní kulturu, staleté hodnoty romských komunit i na jejich strukturu a jejich jazyk. Romský jazyk byl ostatně považován nebo označován za hantýrku a všechny romské zvyky za přežitky vážící se ještě k buržoazní společnosti první republiky. Takže Romové, kteří ještě nebyli integrováni do majoritní společnosti a nepřevzali její hodnoty, se měli vzdát hodnot vlastních. Zůstali proto v jakémsi vakuu. Potom následovala obrovská demoralizace a morální vyprázdnění, čehož důsledky cítíme dodnes velmi silně.

NP: Následoval ještě proces násilné urbanizace. To je další jev, který hluboce zasáhl tradiční romskou kulturu. Většina poválečných Romů pocházela ze Slovenska. Vlny migrací neustále pokračovaly a

přicházeli další a další Romové přímo z romských osad. Cílem migrace ovšem byla především průmyslová města, kde Romové žili ještě do konce 50. let a na začátku 60. let v nesnesitelných podmínkách. Většinou to bylo ve starých dělnických kolonkách, v ubikacích a domech určených k demolici.

Přišel rok 1989 a všichni jsme si mysleli, že jako všechno i problém Romů a jejich soužití se snadno vyřeší? JH: Účastnila jsem se těchto snah Romů o zapojení se do společnosti. V roce 1990 byla obrovská euforie, Romové byli součástí Občanského fóra a byli velmi slyšet. Společnost měla na chvíli skutečně pocit, že to všechno dobře půjde. Jenomže nemohlo. Romský problém je velmi složitý a není možné ho jen tak vyřešit. Dnes je z toho vlastně veliký vřed, který nezmizí bez skutečně důsledného a jasného řešení.

NP: Obrovské sociálně-ekonomické problémy nastaly po roce 1990, kdy se začala strašně prohlubovat nezaměstnanost Romů. Jestliže se mluví o tom, že se jim dařilo za komunistů lépe, je třeba říci, že byla pracovní povinnost, takže naprostá většina praceschopných Romů pracovala. Obrovské nebezpečí vidím v rostoucím odporu určité části společnosti, kdy se vytváří nový mýtus, že Romové nechtějí pracovat. To není pravda, Romové pracovali, měli svá tradiční řemesla, i v industriální společnosti se nějakým způsobem zapojili alespoň do příležitostných a pomocných nádenických prací. Za komunistů pracovali, problémy s nimi v podstatě žádné velké nebyly, pracovní morálka, jak jsem četla ve všech hlášeních, byla průměrná, normální, a najednou nastal obrovský propad. Mládež, nejmladší generace už opravdu nikdy práci nepoznala. Zřejmě si už skutečně myslí, že je tu stát od toho, aby je živil. V tom se teprve problém prohlubuje, protože jestliže se to nezmění, může dojít k tomu, že návyk pravidelné práce se někam vytratí.

JH: Musím to jen potvrdit. Naše muzeum je v centru romského ghetta, takže jsem denně v kontaktu s těmito lidmi. Tento propad opravdu velmi radikálně postupuje a opravdu už to jsou generace lidí, kteří nikdy nezažili práci. Dnes se navíc obávám i tvrdit, že někteří pracovat chtějí. Souvisí to s jakousi historickou determinací. Romové byli velmi dlouho na okraji oficiální společnosti a naučili se vždy určitým způsobem z majority profitovat a využívat toho, co nabízela. Pokud majorita nabízí zahálčivý způsob, oni toho vždy využijí. Musí nastoupit nějaké korekce ze strany systému, který vytvoří takové podmínky, aby toho Romové nezneužívali.

NP: Tradiční romská komunita nikdy nebyla závislá na žádné státní sociální pomoci. Maximálně na místní charitě. Teprve komunistický systém vytvořil sociální zákonodárství, které například preferovalo početné rodiny tím, že každé další dítě mělo vyšší rodinné přídatky. Takže to je zase záležitost, která se vypěstovala až v průběhu komunistického režimu.

Hovoří muzikant Vojtěch Lavička z kapely Gipsy.cz (přepis doplňujícího rozhovoru): Žije tady téměř 250 000 lidí asi sedm až osm století a majoritní společnost o nich nic neví. Neví, odkud přišli, jakým jazykem mluví, jaký byl jejich životní styl, nevíme o nich nic. Ve škole se o nich dozvíme absolutní minimum. To pokládám za obrovskou chybu, protože vzájemné pochopení je pak minimální. Totéž se ale týká i Romů, kteří jsou schopni vyjmenovat deset českých spisovatelů, jsou schopni vyjmenovat tři prezidenty z období Československa a České republiky, ale nejsou už vůbec schopni říct, odkud přišli, nemají ponětí o své historii, o svých spisovatelích, o svém jazyce. To je snad ještě méně pochopitelný stav. Takže Romové by se měli zajímat o svou historii. Na druhou stranu mají těžší dostat se vůbec k nějaké literatuře právě o své historii.

Hovoří malíř Rudolf Dzurko (přepis doplňujícího rozhovoru): Říká se, jak vznikli Cikáni: Když Krista ukřižovali, byly čtyři hřebíky. Jedna ženská, které jí ho bylo líto, jeden hřebík ukradla, aby ho nepřibili čtyřmi hřebíky. Pak na to přišli, chytili ji, hřebík měla u sebe. Vyhnali rodinu, ke které patřila. A od té doby vznikli Cikáni. Protože ukradla hřebík. Tak se to dnes říká, že Cikáni jen kradou a nechtějí dělat. Jako kdyby to byli jenom Cikáni.

(redakčně kráceno)

URL | <http://www.ct24.cz/textove-prepisy/historie-cs/35248-cikani-jdou-20-stoletim/>
